

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЯК ІМПЕРАТИВ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

(нотатки з Всеукраїнської науково-практичної конференції "Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи")

14-15 травня 2015 р. в Житомирському державному університеті імені Івана Франка відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю "Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи". Організаторами конференції стали кафедра філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка, історичний факультет Донецького національного університету (м. Вінниця), Інститут державної служби і місцевого самоврядування національної Академії управління при Президентові України, українсько-турецький культурний центр "Сяйво" і польське наукове товариство (м. Житомир).

Відкрила конференцію доктор політичних наук, професор, в.о. декана історичного факультету Донецького національного університету **Т. Нагорняк**. Вона поінформувала, що на конференцію надійшло 144 матеріали, які видані окремою збіркою. Це науковці з багатьох міст України, зокрема, Вінниці, Житомира, Києва, Запоріжжя, Тернополя, Одеси, Львова, Сум, Чернівців, Острога, Дружківки, а також з Росії і Польщі, а в Програму конференції включено 179 тем виступів і повідомлень учасників конференції.

З вітальним словом до учасників конференції звернулися ректор ЖДУ, доктор філософських наук, професор Петро Саух, голова українсько-турецького культурного центру "Сяйво" Демір Гьокхан, секретар Національної спілки журналістів України Віктор Набруско. Останній наголосив, що саме завдяки філософствуючим і рефлектуючим спільнотам, які мають інший, нетоталітарний досвід, потрібно впливати на громадську думку і витіснити трешеві нескінченні розмови. Має бути наступ нових ідей на інформаційний простір. На превеликий жаль, часто-густо в українському медійному просторі сьогодні можна зустріти аж ніяк не спроби сприяти національній консолідації на основі звичайного гуманізму, а сумнозвісний потяг до постійного наголошування на "совковості" і "безнадійності" певних регіонів і соціальних груп.

На пленарному засіданні зі змістовною доповіддю "Глобалізація та імперативи модернізації українського суспільства" виступив доктор філософських наук, професор Житомирського держуніверситету імені Івана Франка **М. Козловець**, який зазначив, що сьогодні перед Україною гостро постали три найважливіші завдання: необхідність інтеграції в європейську і світову спільноти з відповідним формуванням власної геостратегії і забезпечення своєї національної безпеки; формування єдиної політичної української нації, національної ідентичності; невідкладність проведення модернізації і набуття ознак сучасної держави, модерного соціального облаштування. Зазначаючи, що в ієрархії переваг України сьогодні на першому місці стоять проблеми безпеки країни, та розглядаючи в єдності вищеназвані завдання, доповідач зосередив основну увагу на розкритті історіософського значення модернізації, сутності модернізаційних процесів в сучасній Україні. Він обґрунтував, що здійснення системної модернізації всього комплексу відносин й інститутів – держави, економіки, суспільства є сьогодні стратегічним напрямком, інтегральною характеристикою всіх змін і реформ в Україні. Останні події в країні в контексті соціальної еволюції постають як початок суттєвої трансформації суспільства, як етап його модернізації. Основні завдання української модернізації лежать не тільки в економічній, техногенній сфері і полягають не лише в комп'ютеризації шкіл, в будівництві різних "біоагроєкополісів" чи прискореному розвитку нанотехнологій. Головне призначення української модернізації – це створення сучасного суспільства, сучасних соціальних інститутів та інфраструктури, усвідомлення своєї "сучасності", формування громадянина-патріота з інноваційним світоглядом, мисленням, культурою. Результуюча мета модернізації – забезпечення конкурентоздатності України як держави і нації. Розкриваючи зміст модернізації, М. Козловець зазначив, що здійснення інноваційної модернізації передбачає продуктивне скачкоподібне технологічне, господарське, соціально-політичне і гуманітарне оновлення українського суспільства на основі випереджаючого, а не наздоганяючого розвитку. Завдання полягає в тому, щоб ефективніше, економічніше й раціональніше застосувати модернізаційну модель, перенести її на національний ґрунт шляхом поєднання власних традицій і ресурсів за певної зовнішньої підтримки. Доповідач констатував, що в умовах глобалізації розвиток окремої країни визначається не лише її власною волею, а й від того, наскільки решта світу дозволяє їй успішно розвиватися. Сьогодні з боку розвинених західних країн є обнадійливі перспективи для України відносно підтримки економічних реформ, модернізації і досягнення соціальної інтеграції країни.

Під час пленарного засідання кандидат філологічних наук, доцент **О. Тараненко** презентувала збірку "Історія несепатисток", до якої увійшли твори, що підготували студентки, викладачки та випускниці кафедри журналістики Донецького національного університету – українського ВНЗу, який було евакуйовано до Вінниці у зв'язку зі збройним захопленням університету бойовиками ДНР у вересні 2014 року. Ці тексти – своєрідні життєві історії, філософські роздуми, публіцистичні есе та міркування,

спровоковані ситуацією на буремному Донбасі. Доповідачка зазначила, що книга вийшла нелегкою. Проте, справжній діалог – це завжди важка робота. Перш за все, над собою, над своїми помилками, над власними упередженнями та забобонами. Справжній діалог змушує нас немовби стати над собою, вийти за межу власної особистості так, щоб побачити, почути, роздивитися – при цьому не втративши себе, свого неповторного "Я". Справжній діалог передбачає, що під час нього "Я" та "Вони" перетворюються на "Ми". Одна з наших найболісніших проблем полягає в тому, що ми, донецькі українці, розпорошені по всій Україні, маємо весь час доводити свою патріотичність, вести з суспільством якусь приховану дискусію щодо власної ідентичності, брати участь у неявній, проте нав'язливо наявній в нашому повсякденні, полеміці щодо доказів нашого українства.

В обговоренні матеріалів збірки взяло участь багато учасників конференції, в тому числі й з інших міст. Так, зокрема ректор ЖДУ імені Івана Франка *П. Саух*, науково-педагогічна діяльність якого розпочиналась у 1973-1975 роках асистентом кафедри філософії Донецького політехнічного інституту, зазначив, що останні події на Донбасі – це цивілізаційний виклик для України, це часи, сповнені горя, людських трагедій, сліз і втрат. Але з другого боку, цей виклик відкриває нам і нові можливості – подивитись на навколишній світ по-новому, пізнати інших, і себе також. Зрозуміти, що не можна ділити світ на чорне і біле, а українців на "західників" і "східняків" – за мовою, місцем проживання, національністю тощо. Ми єдині у своєму розмаїтті, і в цьому наше багатство, сила і переваги. Учасники конференції констатували, що ці драматичні часи вчать нас бути толерантними, поважати інших, слухати і чути їх, що тільки разом, всі ми – українці – незалежно від місця проживання, етнічності, мови, на якій розмовляємо, зможемо розбудувати нову країну для себе, своїх дітей, що ми всі є патріотами своєї країни незалежно від того, де народились і жили, що Донбас український, а це протистояння закінчиться перемогою України.

Далі робота конференції відбувалася у режимі секційних засідань. Так, у секції **"Соціально-філософська рефлексія світових цивілізаційних конфліктів"** значна частина виступів присвячена проблемі нинішнього військового конфлікту на Сході України, яка розкривалася крізь призму питань взаємовідношення шовінізму та патріотизму, цивілізаційних та локальних конфліктів, національної безпеки.

Доктор філософських наук, професор Р. Додонов у своєму виступі охопив проблеми кризи в експертному середовищі та окреслив завдання які ставляться до нього нині. Зокрема, такими завданнями доповідачем визначено: постійна аналітична робота та неупереджене осмислення; підвищення якості прогностичної діяльності; відмова від виконання ідеологічних замовлень; визначення системи критеріїв ефективності аналітичної репутації; розробка Професійного Кодексу експертного товариства. Доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Донецького національного університету *О. Білокобильський* у доповіді "Криза модерна і глобальні ризики майбутнього" зазначив, що однією з реальних сучасних гуманітарних небезпек є те, що філософські осмислення стратегічних проблем модернізації українського суспільства витісняються на узбіччя публічних дискусій і цей процес, окрім всього, супроводжується смисловим знеціненням модернізаційно-інноваційної риторики в Україні. Кандидат філософських наук, доцент П. Лісовський проаналізував способи запобігання цивілізаційним конфліктам, наголосив на необхідності відпрацювання оптимізації вибору правильних рішень для їх уникнення на підставі ефективно-діючої законодавчої моделі. Запорукою успішності реалізації такої моделі, на його думку, є духовних капітал мудрості особистості, держави та суспільства. Кандидати філософських наук В. Сабадуха та О. Сабадуха у своєму виступі акцентували увагу на упровадженні концепції чотирьох рівнів духовного розвитку людини (залежна людина ("раб потреб"), посередня, особистість та геній) як основи національної безпеки. Кандидат філософських наук Р. Халіков розкрив зміст та характер конфлікту на Близькому Сході у доволі оригінальному контексті: як зіткнення первинної та похідної секуляризаційних моделей. Зокрема у виступі зазначалось, що конфлікт нашаровує у собі політичне протистояння між владою та опозицією, релігійне – між сунітським та шіїтським світами, цивілізаційне – між ісламським Сходом та постсекулярним Заходом. Ще одним зрізом конфлікту було виокремлено та проаналізовано зіткнення секулярної та контрсекулярної парадигм у межах ісламської цивілізації. У продовження релігієзнавчих розвідок цивілізаційних конфліктів кандидат філософських наук, доцент, докторант С. Стасенко проаналізував смисловий універсум іудео-християнських цінностей у контексті сучасної раціональності. Доповідач виокремив основні риси сучасної раціональності, які були сформовані під безпосереднім впливом іудео-християнських цінностей, зокрема індивідуалізм, дослідницька свобода у постановці та вирішенні епістемологічних задач, яка реалізується в демократичному середовищі, орієнтація на свободу комунікації та діяльності.

Відкриваючи роботу секції **"Нові виклики міжнародній безпеці у XXI ст."** доктор історичних наук, професор, в. о. завідувача кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Донецького національного університету *І. Грідіна* зазначила, що фундаментальною якістю сучасного світу (і Європи) є те, що цей світ дуже стрімко змінюється. Змінюється й Україна. Для нашої держави дедалі більш нагальним стає завдання, і політичне, і юридичне, і ментальне: налагодити врівноважені зв'язки з усіма

системами безпеки на захід і на схід від України, знайти певний зовнішньополітичний баланс в інтересах нашої держави, а отже, і Європи загалом. Стратегічною метою післямайданівської української влади є інтеграція України до Європейського Союзу. На її думку, це є частиною ширшої та складнішої проблеми "місцезнаходження" України на політичній та духовній карті Європи. Думаючи про все це, – додала доповідачка, – я, безперечно, залишаюсь оптимісткою, адже, багато спілкуючись з молоддю, хотіла б сказати: для молодих українців відповідь на всі ці запитання є очевидно "європейською", бо вони мають уже "розширену Європу" у своїй голові!". Кандидат філософських наук, доцент, докторант кафедри філософії ЖДУ імені Івана Франка **Н. Ковтун** акцентувала увагу на конвенційних та неконвенційних формах політичної активності у контексті аналізу індивідуальної і суспільної волі. Кандидат історичних наук, доцент **І. Богінська** проаналізувала вплив російсько-американських відносин на систему європейської безпеки, зауваживши, що перспективи розв'язання кризи в Україні безпосередньо пов'язані з нормалізацією цих відносин, а участь ЄС може у найкращому варіанті домогтися припинення воєнних дій та запобігти виникненню "нових фронтів" протистояння між РФ та США.

Однею з найчисельніших по виступам була секція "**Соціальні комунікації в умовах модернізації національного інформаційного простору**". Робота секції розпочалась із виступу кандидата філологічних наук, доцента, в.о. завідувача кафедри журналістики Донецького національного університету **О. Тараненко**. Її доповідь була присвячена одній з найактуальніших проблем для сучасного вітчизняного інформаційного простору – використанню міфологізації у смисловій війні 2014 – 2015 рр. Міфологічність, зазначила доповідач, актуалізується в сучасних медіа за моделлю: будь-яка подія, поняття в міфі втрачає свій конкретний, предметний зміст, символізується, створюється друга, надбудована семіотична система, означник та означуване змінюється позиціями, репрезентація змісту набуває головної ролі за умов утраченого первинного сенсу. Найчастіше у медіа ця модель реалізується методом бриколажу – зміни місцями мети і засобу. Засоби масової комунікації виконують роль міфологізаторів масової свідомості, які створюють ілюзію зняття протиріч та інтегрованості людини у світ спокою та стабільності. **О. Тараненко** вказала на необхідність застосування ідентифікаційних маркерів на противагу міфологічним – як одного з ефективних способів ведення смислової війни. Доктор філософських наук, професор кафедри філософії ЖДУ імені Івана Франка **А. Герасимчук** у виступі здійснив ґрунтовний аналіз напрямів модернізації освіти та інноваційного розвитку України, акцентуючи на ролі соціальних комунікацій у цьому процесі. Актуальною була доповідь професора Зеленогурського університету (Польща), завідувача кафедри філософії культури Інституту філософії **Р. Сапелько** на тему "Інформаційна війна в сучасних медіа як соціокультурне явище", яка викликала палкі дебати та обговорення щодо розробки конкретних методів протидії інформаційному насиллю.

Кандидат філософських наук, доцент, докторант кафедри філософії ЖДУ імені Івана Франка **В. Слюсар**, аналізуючи вияви насилля у глобалізованому світі, у своєму виступі наголосив на появі нового типу суб'єктів насилля – носіїв "планшетної свідомості", які є водночас і об'єктами насилля. Особлива увага доповідачем була приділена рисам "планшетної свідомості" (заміна процесу отримання знань на споживання інформації та театралізація процесу пізнання, орієнтація на думку "експерта", культ легкості, як одна з ключових смисложиттєвих установок, і цинізм) та ролі засобів масової комунікації у її формуванні. Кандидат філософських наук, доцент **О. Свініцька** на прикладі вітчизняних та зарубіжних кінофільмів про осіб з обмеженими можливостями проаналізувала феномени "безмовного діалогу" та "надлишкової глухоти" у контексті естетичної та масової комунікацій. Доповідачем було наголошено, що "безмовний діалог" виступає в ролі дієвого агента комунікації, який проходить, так би мовити, і горизонтально, і вертикально у культуротворчих процесах сучасності загалом, і у проявах зображальної естетики сучасного кінематографу. Крім того, "безмовний діалог" межує з "психологічною тишею" і досить часто виконує "функцію зв'язності" між естетичною та масовою комунікацією. "Надлишкова глухота" засвідчує занепад діалогічної моделі європейської та американської духовності та констатує "провал комунікації" (Е. Левінас) між світами людини фізично здорової та з особливими можливостями.

Асистент **А. Глушко** розкрила роль інфографіки як інструменту інформування, опираючись на фактичний матеріал військового конфлікту 2014 – 2015 рр. Зокрема, у виступі зазначалося, що найбільш активно у ЗМІ застосовуються карти (у "чистому" вигляді та у поєднанні з діаграмами), схеми пояснювального характеру, а також прослідковується тенденція до частого використання інфографіки ускладненої форми, де поєднання декількох візуальних елементів дозволяє ефективніше розкрити тему та ідею матеріалу. Старший викладач **О. Самойленко** проаналізувала особливості трансформації медіаструктур, перемішених із зони конфлікту в Україні. Зокрема, доповідачкою було зазначено, що популярні видання Донеччини або припинили вихід у паперовому варіанті, залишаючись як Інтернет-версії, або продовжили друк на території, підконтрольній Україні, або залишились працювати на території так званої ДНР. Структурні трансформації відбулися у ЗМІ, які залишили зону АТО: скорочення штатів, зміна форм комунікації між підрозділами, мінімалізація матеріальних ресурсів, скорочення і переорієнтація джерел постачання інформації. Аспірант **Л. Зайко** розкрила слухачам зміст державної політики України щодо захисту суспільної свідомості від маніпулятивного впливу російського

медіапродукту. *Аспірант Л. Давидова* проаналізувала діяльність університетських видавництв в сучасній Україні, наголосила на необхідності створення ефективної організаційно-структурної моделі університетського книговидання, яка стала б джерелом мобільності видавництва. Цікавими темами та оригінальністю поставлених наукових завдань позначилися виступи молодих вчених – студентів Донецького національного університету *Г. Беловольченко, А. Бурової, О. Зашко, О. Чмира, В. Чудновського* та ін.

Робота секції "**Актуальні проблеми сучасної історичної науки у контексті модернізації соціогуманітарного простору**" позначилась як змістовними виступами, так і жвавими дискусіями. У доповіді *В. Венгерської*, доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри історії України ЖДУ імені Івана Франка "Історія: *magistravita*, пропаганда, наукова дисципліна?" були проаналізовані початки і засади формування історичної науки України як історії національної філософії, ідея та історії її реалізації. Доповідач зазначив, що впродовж усієї другої половини ХХ століття історична наука розвивалася під впливом як внутрішньонаукових, так і зовнішніх, ідеологічних та інституційних чинників. Наприкінці 1990-х років спостерігається тенденція, коли історія України менше пов'язується із завданнями пропаганди і більше професійно і тематично замикається як академічна дисципліна. Однак, її академічний статус змінюється порівняно з попереднім періодом: із суто дослідницької галузі історії перетворюється чи не на найпопулярнішу дисципліну навчально-кваліфікаційної продукції. 1950-2000 рр. були періодом тяглого розвитку історичної науки як академічної дисципліни на постійній інституційній основі. У розвитку історичної науки автор виділяє чотири окремих періоди: "сталінський і післясталінський" та "застійний", період стрімкого розвитку 1969-1972 років та період сталого розвитку 1991-2000 років.

Доктор історичних наук, професор *Н. Темірова* розкрила у своєму виступі проблему відносин між великими землевласниками та селянами в українських губерніях на межі ХІХ – ХХ ст. Доповідач піддала критиці характерний для радянської літератури однобічний погляд на зміст цих відносин виключно у площині "експлуататор – експлуатований", запропонувавши аналізувати усталені та той момент стосунки як певний баланс сил, порушення якого зумовлювало суспільні катаклізми. Кандидат історичних наук, доцент *О. Кузьмін* у доповіді "Категорії історичного процесу та пізнання історії" проаналізував різні підходи до написання історії, їх принципи і методологію, звернувши особливу увагу на методологію типологізації історичного процесу. Сьогодні історична наука, на його думку, повинна будуватися на таких принципах: методологічна свідомість, стандарти роботи з текстами, міждисциплінарність (як у межах історичних дисциплін, так і уваги до досвіду філософських, літературознавчих, культурологічних досліджень), європейський контекст. Саме ці принципи дадуть змогу подолати проблеми ідентичності й у визначеності предмета вітчизняної історичної науки, зв'язок із загальноісторичною проблематикою та включеність у загальнокультурний та загальноєвропейський контексти. На його думку, не може бути єдиного бачення історичного процесу (у значенні історіографії) – для ефективної роботи слід дбати про збереження різноманітності способів та підходів до історії, звести їх до одного означало б втратити щось.

У центрі обговорення учасників секції "**Україна і Польща в сучасному світі: соціокультурний вимір**", були українсько-польські відносини, Україна і Польща в європейському контексті. Тон у дискусії задав *Томаш Шепанський* (Катинський музей – відділ Музею Війська Польського), який виступив з доповіддю "Україна, Польща, Захід – як національна культурна і історична спадщина Польщі та України впливає на можливості політичної гри в рамках сучасної західної цивілізації". Він розповів як пов'язані Україна і Польща з країнами Заходу і як впливає культурна спадщина цих народів на можливості їх політичної гри. *Єва Ковальська* виступила з темою «Східні кресли ІІ РП як місце пам'яті: конструювання історичної правди в опозиції "ми" - "вони"». *Каміла Захарук* з Варшавського університету у доповіді "Поляки сучасної України. Власний образ групи і дилеми ідентичності" розповіла про свої дослідження, які вона проводила в різних регіонах нашої країни та за допомогою інноваційних технологій представила результати досліджень. Тема дослідження Каміли виявилась настільки цікавою і актуальною, що в кінці її виступу виникла дискусія, участь у якій взяли студенти фізико-математичного факультету, політолог Віктор Радчук і аспірантка кафедри філософії Ірина Халімовська. В контексті реформи з децентралізації влади і реформування місцевого самоврядування в Україні надзвичайно актуальною була доповідь кандидата політичних наук, старшого викладача кафедри політології та державного управління Донецького національного університету *Т. Неприцької* на тему: "Суспільний та правовий вимір зміни в системі місцевого самоврядування Республіки Польща". Вивченню досвіду інтеграції Польщі в ЄС та його значення ролі для України була присвячена доповідь *Ю. Толмачової*, культурно-мистецьким зв'язкам між Україною і Польщею *Ю. Пачос, О. Родигіної*, а також осмисленню впливу громадських організацій Польщі на формування соціогуманітарного простору *Ю. Окуньовської*.

Після секційних засідань було проведено круглі столи: "**Україна в глобалізованому світі: виклики та загрози**" (модератор – доктор політичних наук, завідувач кафедри політичної аналітики та прогнозування Інституту державної служби і місцевого самоврядування Національної академії

державного управління при Президентіві України *С. Телешун*) та **"Пам'ять і ідентичність у контексті модернізації Польщі та України"** (модератори – доктор політичних наук, професор Донецького національного університету *Т. Нагорняк* та доктор політичних наук, доцент кафедри філософії ЖДУ імені Івана Франка, голова Польського наукового товариства (м. Житомир) *С. Рудницький*). Під час конференції відбулося відкриття українсько-польської виставки "За вашу і нашу свободу", в якій взяла участь президент Союзу польської шляхти Житомирщини *Н. Іцук (Костецька)*.

На конференцію були подані також доповіді професорів О. П. Полісаєва (Київ), Я. М. Білика, І. Д. Загрійчука (Харків), М. О. Зайцева, Л. М. Шугаєвої (Рівне), В. А. Личковах (Чернігів), О. М. Рудакевича (Тернопіль), кандидатів філософських наук, доцентів О. М. Білика (Харків), В. С. Бліхара (Львів), В. Б. Євровського (Мінськ), В. О. Сабадухи (Луганськ), Д. М. Шевчука, М. В. Карповця, М. С. Мельничука (Рівне), С. Я. Сухачова, В. О. Стародубця, О. Л. Соколовського, О. В. Чаплінської, В. М. Заглади, І. К. Вітюк, Ю. В. Ковтуна (Житомир), А. А. М. Климчука (Біла Церква), В. М. Корабльової (Київ), кандидата філологічних наук, доцента В. І. Башманівського (Житомир), кандидата історичних наук, доцента В. П. Коваленка (Чернігів), кандидатів філософських наук, старших викладачів Л. В. Горохової, О. О. Фаріон, В. В. Мельничук (Житомир), В. В. Співака, Л. А. Чабак (Чернігів), асистентів ЖДУ імені Івана Франка О. В. Коржовської, а також аспірантів кафедри філософії ЖДУ імені Івана Франка Я. В. Башманівської, А. Р. Кобетюка, В. М. Заєць, Л. Я. Зайко, Я. Ю. Марченка, Є. П. Мойсеєнка, К. М. Сімоняна, Деміра Гьокхана, М. С. Стецької, Н. О. Хом'як, О. І. Мельник, О. О. Саюк.

Головною метою конференції було і є необхідність більш широкого публічного соціально-філософського осмислення модернізаційних процесів в Україні в контексті історичного досвіду, сучасних реалій та перспектив, презентація історико-гуманітарного, філософського знання в Україні та його активніша роль в модернізації соціогуманітарного простору сучасної України. Про фактичну відсутність власної ніші філософії в сучасному публічному дискурсі вже було сказано чимало, в тім числі й на останніх читаннях. Витіснення філософії на маргінеси суспільних обговорень та практичного соціального життя, узурпація її суспільної ніші численними телевізійними псевдоекспертами, які, по суті, створюють у масовій свідомості лише ілюзію інтелектуального дискурсу, є великою загрозою не лише для гуманітарного розвитку України, а й для модернізації українського суспільства, що постало перед новими моральними, культурними та геополітичними викликами.

Матеріали конференції видано окремою збіркою.

Микола Козловець, Вадим Слюсар